

Thomas Hobbes ve Jean- Jacques Rousseau'da Doğa Durumu Düşüncesinin Karşılaştırılması

A Comparison of the Idea of State of Nature in Thomas Hobbes and Jean- Jacques Rousseau

Dr. Öğretim Üyesi Erman KAR¹

Öz

Siyaset felsefesinin en temel sorularından birisi doğa durumundan toplum sözleşmesine nasıl geçildiğidir. İnsanlığın neden bir yönetime, dolayısıyla bir yöneticiye, erke ihtiyaç duyduğu ve insanlığın doğa durumunda, doğanın bir parçası olarak hangi şartlarda yaşamlarını sürdürdüğü meselesi de bu ana sorunun birer parçası olarak tartışılmaktadır. Doğa durumu ve toplum sözleşmesi kavramlarının sistematik olarak ilk örneklerine Thomas Hobbes'in *Leviathan*'ı ve J.J. Rousseau'nun *Toplum Sözleşmesi* adlı eserlerinde rastlıyoruz. Her iki düşünürde siyaset öğretilerini doğa durumu, toplum sözleşmesi, egemenlik gibi kavramsal çerçeveler üzerine kurmalarına ve söz konusu sorular üzerinde durmalarına rağmen farklı yönetim şekillerini savunmuşlardır. Bunun en temel sebebi şüphesiz ki doğa durumunda insanın temel işlevi, doğa durumu şartları ve bu şartların hangi gereksinimlerle bir yönetime, toplumsal bir sözleşmeye dönüştüğünün her iki düşünür açısından da farklılık göstermesidir.

Bu çalışmada, *Leviathan* ve *Toplum Sözleşmesi* adlı eserlerde doğa durumu şartlarının nasıl tanımlandığı ve bu şartların neden bir toplumsal kontratı gerektirdiği analiz edilecektir. Ardından ikincil önemli aşama olarak tanımlanan toplum sözleşmesinde, en ideal yönetim biçiminin hangisi olduğu incelenecektir. Bu bakımdan günümüz siyaset teorilerinde ideal yönetim biçiminin hangisi olması gerektiğine dair felsefi bir sorunun yanıtlanmasında doğa durumu kavramının önemi *physis ve nomos* ikiliği üzerinden ele alınacaktır. Bununla birlikte hem Hobbes hem de Rousseau'nun doğa durumu tasvirleri devletin varlık nedeninin ne olduğu sorusu ve doğal hak- doğa yasası kavramları üzerinden analiz edilecektir.

Anahtar Kelimeler: Doğa Durumu, Toplum Sözleşmesi, Siyaset Felsefesi, Doğal Hak, Doğa Yasası.
Makale Türü: Araştırma

Abstract

One of the most fundamental questions of political philosophy is how to transit from the state of nature to the social contract. Some other issues of why humanity needs a government, therefore a ruler and power, and under what conditions humanity lives as a part of nature, are also discussed as a part of this main question. The first systematic examples, which er ascertain, of the concepts of the state of nature and the social contract are Thomas Hobbes' *Leviathan* and J.J. Rousseau's work called *The Social Contract*. Although both thinkers built their political doctrines on conceptual frameworks such as the state of nature, social contract, sovereignty, and they emphasized these questions mentioned above, they advocated different forms of government. The main reason for this is undoubtedly that the basic functions and conditions of people in the state of nature and how these conditions turned into requirements of a government or a social contract differ in terms of both thinkers.

In this study, it will be analyzed how the conditions of the state of nature are defined in the works called *Leviathan* and the *Social Contract* and why these conditions require a government. Then, which is the most

¹Çankırı Karatekin Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Felsefe Bölümü, ermankar@karatekin.edu.tr

Alıntı İçin (to cite): Kar, Erman (2025). Thomas Hobbes ve Jean- Jacques Rousseau'da Doğa Durumu Düşüncesinin Karşılaştırılması. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 27(1), 93-104.

ideal form of government in the social contract, which is defined as the secondary important stage, will be examined. In this respect, the importance of the concept of state of nature in answering a philosophical question about what should be the ideal form of government in today's political theories will be discussed through the duality of physis and nomos. In addition, both Hobbes and Rousseau's descriptions of the state of nature will be analyzed through the conceptual framework of natural right and natural law, through the question of what is the state's reason.

Keywords: State of nature, Social Contract, Political Philosophy, Right of Nature, Law of Nature.

Paper Type: Research

Giriş

Toplum Sözleşmesi ve Doğa Durumu kavramları modern siyaset felsefesinin en önemli iki kavramıdır. Klasik siyaset felsefesinin temsilcileri insanın doğası gereği politik bir varlık olmasından dolayı onun doğuştan toplumsal yaşamın içerisinde bulunduğunu iddia etmişlerdir. Örneğin, Aristoteles insanı sadece rasyonel bir varlık olarak tanımlamakla kalmaz aynı zamanda onu *zoon politikon*, yani sosyal bir varlık olarak tanımlar (Aristoteles, 2010, s.9). İnsanın doğası gereği siyasi bir varlık olması, onun doğuştan bir toplum içinde, toplumsal norm ve ilkeler ile yaşamaya elverişli olduğu anlamına da gelmektedir. Başka bir deyişle, insanın doğası gereği politik yaşam normlarına hazırlıklı olduğu iddiası, doğa durumu olarak tasvir edilen dönemi siyasetin ya da pozitif hukukun temsil ettiği normlar döneminin doğal bir parçası haline getirmektedir. Oysa Hobbes ve Rousseau, Aydınlanma düşünürleri olarak içinde buldukları toplumu kritize etmek, ideal yönetim biçimini belirlemek ve insani adaletsizliği, çözmek gibi gerekçelerle doğa durumundan toplum sözleşmesine nasıl geçildiği sorusunun peşine düşmüşlerdir. Günümüz yaşam şartları ve yönetim mekanizmaları gereğince, ideal yönetim biçiminin hangisi olması gerektiği sorunu bir yana; herhangi siyasi bir düzenin insan doğası için gerekli ve hatta zorunlu olduğu düşüncesi de doğa durumunu terk edip toplum sözleşmesine geçmenin gerekçelerini analiz etmeyi gerekli kılmaktadır.

Modern siyaset felsefesinin iki önemli düşünürü; Hobbes ve Rousseau'nun temel düşünceleri gereğince insanlık, doğa durumundan çıkmak *zorunda* kalmıştır. Siyasi bir erk ve yönetime geçme isteği Hobbes'a göre doğa durumunun acı ve şiddetle dolu olması, Rousseau'ya göre ise doğa durumunda aslında mutlu olan insanın mülkiyet anlayışı ile yeni bir düzen inşa etme girişimi siyasi bir yönetim biçimini zorunlu kılmıştır. Dolayısıyla genelde Aydınlanma düşünürleri spesifik anlamda ise Hobbes ve Rousseau için devlet ya da egemen yönetim neden var olmalıdır, bir sebeple var olmaları onları evrensel ve genel-geçer kılar mı soruları ile birlikte söz konusu bu ikili sistem tartışmaya açılır. Bu tartışma doğa durumunun ya da doğa tarafından sahip olunan doğal hakların (*physis*), sonradan herhangi bir sebepten dolayı ortaya çıkan, yapay, doğal olmayan yönetim sistemleri (*nomos*) ile bağlantısı üzerinden gerçekleşir. O halde temel sorun modern politik sistemlerin veya insanların bir arada bulunma sebeplerinin doğal dayanaklarını, toplumların belli birer kurallar bütünü içerisinde yönetilmelerinin doğal sebeplerini analiz etmektir. Yalnızca böyle bir analiz ile egemen yönetim biçimi neden var olmalıdır ve dolayısıyla ideal yönetim biçimi hangisi olmalıdır gibi soruların yanıtlanması sağlanabilir.

Doğa durumu insanın diğer canlılardan farklı olmaksızın *physis*'in bir parçası olarak yaşamını sürdürmesi, kendisine verilen doğal haklara sahip bir varlık olarak ilkel ya da yalın bir yaşam sürmesi anlamına gelmektedir. Bu doğal haklar; eşitlik, özgürlük ve yaşam hakkı olarak sıralanabilir. İnsana doğal bir varlık olması bakımından, doğa tarafından bahsedildiği öngörülen

bu haklar sonsuza kadar aynı saflıkta ve aynı garanti altında kalmamıştır. Zamanla insanlık bir arada yaşamaya başlayarak eşitlik ve özgürlüğünü yitirmek ve daha da önemlisi yaşam hakkını kaybetmek gibi tehlikeler ile karşı karşıya kalmıştır. Söz gelişi bu tarihsel süreç insanı bir *nomos*, normlar ve kurallar bütünlüğü içinde yaşamaya iten, bir anlamda onu zorunlu kılan bir anlaşmayı ortaya çıkarır. Bu anlaşma toplum sözleşmesi olarak tanımlanabilir. Bütün bu tarihsel süreç, gerekçeleri ne olursa olsun, modern siyaset felsefecileri tarafından *physis'ten nomos'a* geçiş ya da doğa durumundan toplum sözleşmesine geçiş olarak ifade edilmiştir (Kılıç, 2003, s. 97).

Hobbes ve Rousseau'nun bu iki kavram üzerinden toplumsal bir düzen içerisinde yaşamının temel nedenlerinin analiz edilmesi bu çalışmanın amaçlarından birisidir. İnsanın doğası gereği bir arada yaşamak istemesi ve aynı zamanda Aristotelesçi bir tanımlama ile de iddia edilecek olursa insanın sadece rasyonel bir varlık olmaması bu düzeni elzem kılmaktadır. İnsan bütün bunların yanında doğası gereği ahlaki eylemlerde bulunan ve diğerleriyle bir arada yaşamayı arzulayan bir varlıktır. Doğa durumunun şartları ne olursa olsun insan toplumsal doğası gereğince bir arada yaşamak ister.

Tüm bu kavramsal çerçeve ile birlikte, bu çalışmanın amacı Hobbes ve Rousseau'nun siyaset öğretilerini temel alarak doğa durumu ve toplum sözleşmesi kavramlarını karşılaştırmaktır. Bu karşılaştırmanın temel iddiası ise insanın doğası gereği hayvandan farksız olmayacak şekilde, doğal yaşama uyumlu olduğunu söyleyen *septik* öğretiyi yanlışlamak olacaktır. Bu öğreti bakımdan siyaset yaşamı yapay bir oluşum olmaktan öteye varamaz. Toplum sözleşmesi oluşumunun Hobbes ve Rousseau'daki kullanımı, siyaset yaşamının insan için ne denli gerekli olduğu vurgusu üzerinden karşılaştırılıp analiz edilecektir.

1. Doğa Durumu Nedir?

İnsanın doğası gereği toplumsal bir varlık olmasına eleştirel bir bakış olarak ortaya çıkan yaklaşımların bir gereği olarak, doğa durumu tasarısı ortaya çıkarma ve bu tasarı gereğince insanın doğal haklarının analiz edilmesi çabası aydınlanma filozoflarının üzerinde sıklıkla durdukları bir meseledir. Bu konunun bir taraftan siyaset bilimcileri ve düşünürleri tarafından önem arz etmesinin en temel sebeplerinden birisi de söz konusu dönemde insan haklarının neliği ve çerçevesinin yeniden incelenmesidir. 17. Yüzyıldan hemen önce ve hatta Rönesans ile birlikte insan rasyonel ve toplumsal bir varlık olarak tanımlanmaya başlanmış ve insanı diğer canlılardan ayrı kılan bazı doğal hakları olduğunun üzerinde durulmuştur. Evrenin ve doğanın temel ilkelerinin açıklanmasında matematik ve fizik bilimlerinin üstün başarıları ve evrenin ortak bir yasa ile açıklanabilirliğine olan güven, insanın toplumsal bir varlık olması bakımından siyasi ilkelerin temel meselelerini belirlemiş ve hatta yönlendirmiştir. Tıpkı Newton'un evrenin temel hareket ilkesini tek bir yasa ile açıklamada gösterdiği göz kamaştırıcı ve etkileyici başarıda olduğu gibi, insan ve insanın politik olma durumu ve insan haklarının belirlenmesi de benzer bir yöntem ile, *bilimsel yöntem* ile neredeyse bütün Aydınlanma düşünürleri tarafından ele alınmıştır. Thomas Hobbes ve Rousseau bu temel sorun çerçevesinde, insan haklarının ve insanın içinde bulunduğu toplumsal oluşum içerisinde haklarının belirlenmesinin en kritik yolunun ancak insan doğasına yönelmek olduğunu iddia ederler. O halde bir doğa durumu tasviri ortaya çıkarmak, ideal yönetim biçimi, ideal anayasa ve insan haklarının en ideal formuna ulaşması için nelerin gerekli olduğunu görebilmek adına bir gereklilik olmaktadır.

Hem Hobbes hem de Rousseau bu gereklilik konusunda birleşirler. Yönetim biçimlerinden hangisinin yaşadıkları zaman için ideal olacağına karar vermeden ya da bu yönetim biçimini kritize etmeden önce insanın neden bir yönetime ihtiyaç duyduğu sorusu yanıtlanmalıdır. Dolayısıyla doğal bir varlık olarak insanın doğadan, doğuştan getirdiği hakların neler olduğunu

saptamak gerekmektedir. Mutlu ve güven içinde yaşamayı arzulayan insanın² doğal haklarının korunmasının garantisini verecek dolayısıyla doğal hakları güvence altına en etkili şekilde alabilecek olan yönetim biçimi ideal yönetim biçimi olarak işaret edilecektir.

Peki doğal olanın incelenmesi, doğadan gelenin sonradan ortaya çıkarılan, yaratılan bir yaşam düzeninde de korunması neden bu derece önemlidir? Kısacası bu soru şöyle de sorulabilir: doğal hukuk ve doğal hakların temel kriterler olduğu doğa durumu tasvirlerinin, modern düşüncede korunması ve sürdürülmesi gereken şeyler olmasının altında yatan temel sebep nedir? Öncelikle belirtilmelidir ki doğadan gelenin öncelikli ilan edilmesi aydınlanma düşüncesine özgü veya bu düşünceye ait bir iddia değildir. Her ne kadar doğadan gelenin, doğal hakların ve yasanın, ne olduğuna dair tartışmalar 17. ve 18. yüzyılda aydınlanma düşünürleri tarafından sıklıkla üzerinde durulsa da, bu tartışmaların Eskiçağa, özellikle Sofistlere kadar gittiği söylenebilir (Kılıç, 2003, s. 99). Sofistler bilgi, varlık ve siyaset gibi temel meseleler karşısında, evrensel-genel olanın bilinmeyeceği, var olamayacağı ya da ortaya çıkarılamayacağı düşüncesiyle şüpheci-rölativist yaklaşımın felsefe tarihindeki ilk temsilcileri olarak işaret edilirler. Bu tavır insan tarafından ortaya çıkan her şeyin yapay olduğu ve genel geçer olabilmesinin mümkün olmadığı ilkesini de desteklerken, evrensel olanın sadece doğal olan ile mümkün olabileceği iddiasını da beraberinde getirir. (Her ne kadar bu evrensel olan şey Gorgias tarafından var olsa bile bilinmeyen, bilinse bile aktarılamayan şey olarak tarif edilse bile!). Oysa “doğadan gelen şey doğadan geldiği için değişmez, evrensel bir şey olmak durumundadır.” Sofistlere göre, her yerde ve her zamanda geçerli olabilecek olan yasalar, ancak “doğa tarafından konulmuş yasalar” olabilir (Kılıç, 2003, s. 99).

Kısacası 17 ve 18. Yüzyıl düşünürlerinin Sofistlerin mirası olan düşünce ekseninde yeni bir tartışma başlattığı ve bu tartışmanın temel ilkesinin ancak doğal olan ve doğadan gelen şeylerin kalıcı olduğu düşüncesi olduğu söylenebilir. Eşitlik ve özgürlük gibi insanın en temel hakları olarak tanımlanan hakların doğadan geldiği, devredilmez ve değişmez haklar olduğu gerçeği ile ancak güncel ya da modern siyasi yönetim biçimlerinin yeterliliği, ideal olup olmadıkları tartışılabilir. Hobbes ve Rousseau'un birleştiği tek ortak nokta budur. Her ikisi de birbirinde ayrı ilkelere ve formlara dayalı doğa durumu tasvir etmektedirler ve bu durumdan hareketle insanın neden bir yönetim biçimine ihtiyaç olabileceği sorusuna yanıt aramaktadırlar.

1.1. Hobbes ve Doğa Durumu Tasviri

Thomas Hobbes 16. Yüzyıl sonlarında İngiltere'de dünyaya gelmiştir. Bu yüzyılın felsefe tarihi açısından önemi hem Descartes rasyonalizminin yeni bir paradigma ve insan öğretisi olarak ortaya çıkmış olması hem de Rönesans'ın yeni bir toplum öğretisi olmaya başlamasıdır. Bu bakımdan her iki etken de Hobbes'un öğretisini etkilemiş ve şekillendirmiştir diyebiliriz. Bununla birlikte onun felsefi öğretisi kendi yaşamı ile de kaçınılmaz bir şekilde şekillenmiştir. İngiliz aristokrasine mensup, hümanist kriterler ile belirlenmiş eğitim sisteminin bir sonucu olarak ortaya çıkardığı düşünce şekillenmiştir (Gökberk, 2019, s. 319). Yine aynı zamanda siyasetin artık aşkın bir gücün ya da tanrının sorgulanamaz iradesinin gölgesinde gerçekleşen ve bu gölgenin kudreti doğrultusunda belirlenen ilkeler bütünü olarak tanımlanmamaktadır. Siyasi ilkeler ve normlar insan ve doğa merkezi bir zihniyetin çerçevesinde biçimlenmektedir. Bu yeni biçimlenme Hobbes tarafından insanın neden bir siyasi örgütlenmeye ihtiyaç duyduğu, onu doğal bir varoluştan

² Aristoteles *Nikomakhos'a Etik* adlı yapıtının girişinde şöyle yazar: “Her sanat ve araştırmanın, aynı şekilde her eylem ve tercihin de bir iyiyi arzuladığı düşünülür. Bu nedenle iyiyi her şeyin arzuladığı şey diye yerinde dile getirdiler” (Aristoteles, 2009 , s. 10). Dolayısıyla doğası gereği insan da iyi arzular ve insanın arzuladığı bu iyi mutluluk (*eudaimonia*) olarak tanımlanır. İyi yaşam ve iyi olmak insan için arzulanan bir şeydir ve bu durum Aristoteles tarafından *eudaimonia* ile birlikte ele alınır. Elbette söz konusu kavram gelip geçici mutluluk olarak tanımlanmaz, ancak insan doğası gereği diğer insanlarla bir arada yaşayan bir varlık olarak *eudaimonia*'ya uygun bir yaşamı arzular ve onun peşinde koşar (Aristoteles, 2009 , s. 12).

kültürel ve siyasi bir var oluşa götüren gereksinimlerin neler olduğunun sorgulanmasını ortaya çıkarmıştır. Temel sorunun natüralist bir yöntem ile irdelenmesi ve bu temel sorunun önemi Gökberk tarafından şöyle ifade edilir: Galileo Fizikte, Kopernikus astronomide ne yaptıysa Hobbes Siyaset felsefesinde onu yapmıştır. Devleti ve Ahlak felsefesini naturalist bir temele dayandırmasıyla 19. yüzyılda Darwin'in kendi sistemini oluşturmasına yardımcı olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır (Gökberk, 2019, s. 322).

Hobbes'un doğa durumu tasavvurunun ilk ilkesi bütün insanların doğaları gereği eşit olmasıdır. Bu eşitlik durumu dışında doğa durumunda insan için herhangi bir tanımlama getirmek mümkün değildir. İnsan, Aristoteles'in iddia ettiği gibi, doğası gereği ne sosyal bir hayvandır ne de doğası gereği, doğuştan evreni merak eden ve bilmek isteyen bir varlıktır (Aristoteles, *Metafizik*, 1996, s. 75). İnsanın doğa durumundaki durumu sadece dünyaya gelmesi, canlı olması ve yaşam hakkına sahip olması bakımından eşit olduğunun ifade edilmesiyle tanımlanabilir.

“İnsanlar doğuştan eşittir. Doğa insanları, bedensel, zihinsel yetenekleri bakımından öyle eşit yaratmıştır ki, bazen bir başkasına göre bedence çok daha güçlü veya daha çabuk düşünebilen birisi bulunsa bile, her şey göz önüne alındığında iki insan arasındaki fark, bunlardan birinin diğerinde bulunmayan bir üstünlüğe sahip olduğunu iddia etmesine yetecek kadar fazla değildir. Çünkü, bedensel güçler bakımından, en zayıf olan kişi, ya gizli bir düzenle ya da kendisi ile aynı tehlike altında olan başkalarıyla birleşerek, en güçlü kişiyi öldürmeye yetecek kadar güçlüdür” (Hobbes, 1992, s. 92).

İnsanın doğa durumundaki bu eşitliği güvensizlik meydana getirir. Çünkü herhangi başka bir sebeple değil sadece ve sadece yaşam hakkına sahip olması bakımından eşit olan insanın, ulaşmak ve erişmek istediği, onu hayatta kılacak olan bütün hedefleri de eşittir. Doğa durumu insanının doğuştan getirmiş olduğu bu eşitlik o insanın ulaşmak istediği hedefler içinde geçerlidir. Bütün insanlar doğada elde etmek istediği şeyler bakımından da eşittir. Söz konusu doğa durumu insanının fiziksel olarak birbirine eşitlenme imkânı insanın o durumda amaçlarına ulaşma umudunun da eşitlenmesini ortaya çıkarır (Hobbes, 1992, s. 93). Doğanın insana verdiği, ya da insanın doğasından gelen bu eşitlik Hobbes için tehlikelidir. Bu noktada şu soruyu sormak yerinde olacaktır: Herkesin doğası gereği eşit olması ve hatta amaçlarına ulaşma umudunun dahi eşit olması neden tehlikelidir? Hobbes'a göre doğa durumundaki insan kendi canını korumak ve bencilce hareket etmek konusunda da eşittir. Doğa tarafından bahsedilen bu eşitliğin herhangi bir sınırı veya tedbiri söz konusu değildir. Doğanın sağladığı bu eşitlik insana eylem ve hareketlerinde özgürlüğü de sağlar. Haliyle insanın doğası gereği bencilce davranması için herhangi bir engel söz konusu olmadığı gibi, bu bencillik en az onun eşitliği kadar doğal bir özelliğidir.

O halde doğa durumu eşitliği, eşitlik ise güvensizliği doğurur (Hobbes, 1992, s. 93). Yeteneklerin eşit olması ulaşmak istenen amacı da eşit kılar. İki eşit insanın aynı şeyi istemesi, arzulaması gayet doğaldır. Ve bu doğal durum iki eşit arasında savaşa sebep olur. Söz konusu durum iki eşitin aynı şeye ulaşmak uğruna birbirini yok etmesiyle, yok etmeyi göze alarak savaşmasıyla sonuçlanacaktır. Doğası gereği eşit olan insanın her daim şiddet, güvensizlik ve ölüm korkusuyla var olma mücadelesi vermesine, hayatta kalma çabası içinde olması gerçeği söz konusudur. Bütün bunun en temel sebebi eşitlerin birbiri ile rekabet içinde olmasıdır. Hobbes'a göre doğa insanı üç temel sebepten dolayı savaşa, bu savaşın temelinde var olan rekabete maruz kalmaktadır. Rekabet, güvensizlik, şan ve şeref sahibi olma arzusu. İlk sebep başka birisinin sahip olduğu şeye göz koyma ve bu bakımdan onunda savaş haline girmesine sebep olur. İkinci sebep, kendi sahip olduklarını koruma içgüdüleriyle ortaya çıkmaktadır. Doğa insanı başkasının malına ya da canına göz koymasa dahi, başka bir doğa insanı tarafından malına ve canına göz koyulmasının garantisi yoktur. Dolayısıyla onları korumakla yükümlüdür. Üçüncü sebep ise

içinde bulunduğu çevrenin ve yaşadığı toplumun lideri olma, öne çıkma ve zayıf gördüğünü ezme içgüdüsünden kaynaklanmaktadır.

O halde insanın doğa durumundaki bu hali, güvensiz ve her daim tehlike altında yaşama durumu, herkesin herkesle savaş içinde olma halini ortaya çıkarır. Söz konusu rekabet durumu ve doğal olarak insanın kendi hayatını koruma içgüdüğü, aynı zamanda doğal haklarından birisi olan özgürlük ilkesi de herkese karşı savaş halini ortaya çıkarır. Her bir doğa insanı başkasının malına ve canına karşı göz koymak ve onu elde etmek için mücadele etmek, savaşmak gibi konularda da eşit ve özgürdür. Herkesin herkesle kavga halinde olduğu bir durumda çalışmaya da yer yoktur. Çünkü çalışmanın karşılığının ne olduğu belli değildir. Doğa insanı her an yaşama hakkını kaybetme korkusuyla toprak işletme ya da üretime kalkışmaz, kalkışsa dahi bunun bir anlamı yoktur. Var olan yegâne duygu ölüm korkusudur, çünkü bu duyguyu durmaksızın pompalayan bir şiddet vardır. Nihayetinde doğa durumunun sonsuza dek sürmesi mümkün değildir. Doğa durumu insanı sürekli yalnız kalmaya iten, yoksul bir yaşama mahkûm eden, kısa bir ömre sahip olmasına sebep veren bir yaşam olmak durumundadır. Devlet olmadıkça, herkes herkese karşı daima savaş halindedir. Buradan da şu açıkça görünür ki, insanlar hepsini birden korku altında tutacak genel bir güç olmadan yaşadıkları vakit, savaş denilen o durumun içindedirler ve bu savaş herkesin herkese karşı savaştır (Hobbes, 1992, s. 94).

Öte yandan bu savaşta adalete aykırı hiçbir şey de yoktur. Doğa durumunun doğal hakkı; *herkesin eşit olma ve bu eşitlik gereğince sahip olduğu yaşama* hakkıdır. Bu hakkı korumak için her şey ve dahi savaş mubahtır. Savaş durumunun gerekliliği doğrultusunda bir başkasının yaşam hakkını elinden almak herhangi bir doğal hukuk ilkesi gereğince yanlış kabul edilemez. Çünkü doğa durumunun temelinde var olan doğal hak ve bu hakkın koruma altına alındığı doğal hukuk gereğince doğru ve yanlış gibi kavramlar anlamsızdır. Aynı şekilde adalet duygusu doğa insanının sahip olacağı bir duygu olamaz, adalet belli kural ve normlar altında aynı toprak parçası üzerinde yaşayan insanların duygusudur. Bütün bunlara rağmen Hobbes'a göre doğa insanı yine de barıştan yana olmak durumundadır. Her daim karşı karşıya kaldığı tehlike durumu, şiddet ve savaş hali insana rahat ve güvenli yaşama sahip olmanın ne derece önemli olduğunu da hatırlatmaktadır. O halde savaşa ve yok etmeye bencilliği ve doğal güdülerini tarafından hazır olan insan, barışı aramaya da yine aynı sebeplerden dolayı açık olmalıdır. Hobbes bu durumu şöyle özetler: İnsanları barışa yönelten duygular şunlardır: ölüm korkusu, rahat bir yaşam için gerekli şeyleri elde etme arzusu ve çalışarak onları elde etme umudu. Akıl, insanların üzerinde anlaşabilecekleri uygun barış şartlarını gösterir. Bu şartlar doğa yasaları olarak da tanımlanır (Hobbes, 1992, s. 96).

Doğal hak, doğası gereği eşit olan insanın bu eşitliği doğrultusunda yaşamını koruma adına dilediğini yapabilme durumunda ortaya çıkan özgürlüğüdür. Doğa durumundaki insan hayatını korumak adına dilediğini yapabilme hakkına sahiptir. Hayatta kalma dürtüsü ile yapılan her eylem onun doğal hakkıdır. Yaşama hakkı da doğal hakların en yücesidir (Hobbes, 1992, s. 96). O halde doğal hak gereğince, insanın kendi hayatını en iyi şekilde korumaya yönelik aklın emirleri ve ilkeleri ile ortaya koymuş olduğu kurallar, doğa yasası olarak ifade edilmektedir. Kısacası, doğa insanının doğal olarak sahip olduğu özgürlük ilkesi doğrultusunda yapmak veya yapmamak ikiliğinden birini tespit etmesine yardımcı olan, doğal hakların korunmasını emreden yasalar doğa yasası olarak tanımlanır.

Daha önce de belirtildiği gibi ilk doğa yasası barışı aramak ve barışı arzulamaktır. Hobbes'ın tam bu noktada henüz toplumsal bir kontrat imzalamanın gerekliliğini gözler önüne sermeden, insanı akıl sahibi ve aklını etkin bir şekilde kullanan bir varlık olarak görmesi anlaşılması kolay bir analiz değildir. Aynı eleştiri Rousseau tarafından da ortaya atılacak ve Hobbes'ın tasvir ettiği doğa insanının aslında çağdaş insan olduğu ortaya atılacaktır. Çünkü Hobbes'a göre herkes onu elde etme umudu olduğu sürece barışı sağlamak için çalışmalıdır. Barışı elde etme ve onu arama çabası ise insanın doğası gereği bencil ve birbirinin kurdu

olmasının yanında rasyonel yapısına göre davranmasını gerektirir. Bu durum bütün problem ya da doğa durumu tasvirini daha en başka vurgulanan klasik siyaset öğretilerinin insanın doğası gereği bir arada yaşamayı arzulamasına geri götürür.

Herkesin herkesle savaş halinde olma durumunu sonlandırmanın toplum sözleşmesine geçmeden hemen önce son bulmasının tek bir sebebi vardır: Doğal yasaya uygun yaşamaya kalkışmak. Barışı aramayı, akli bir emir olarak uygulamak isteyen insan ikinci olarak ve barış durumuna kavuşabilmek arzusu ile her şeyi yapabilmek özgürlüğünü bir kenara bırakmalı ve sınırlı bir özgürlük ile yetinebilmelidir. Çünkü herkesin her dilediğini yapma durumu savaş durumunun sonunu asla getirmez. O halde barışı aramak ve sınırlı özgürlük olarak ifade edilen iki temel doğa yasası mevcuttur. Sınırlı özgürlük ancak doğal hakların bazılarında feragat etmekle mümkündür. Peki neden doğa insanı sınırsız özgürlüklerden feragat etmek istesin ki? Bunun sebebi Hobbes tarafından insanın her şeye rağmen yaşamaya (dolayısıyla barışa) ihtiyaç duyması olarak ifade edilmektedir. Doğal haklardan feragat etmek, karşı tarafın saldırmasını kolaylaştırmaktan başka bir işe yaramaz. Örneğin başkasının malına göz koymama (arzuladığım barış için eylemlerimi kontrol etmem), bir başkasının o mallara göz koymasını engellemek için yeterli değildir. Bireysel bir doğa insanı olarak ben'in bir başkasının da öteki olarak kendi haklarından feragat etmesini gerektirmez. O halde haklarımın belli bir güvence altına alınması onlardan feragat etmemle tam anlamıyla mümkün olmayacaktır. Haklarımın güvence altına alınması ancak onu koruyacak bir güce devretmekle mümkün olacaktır.

Doğa durumunun temelinde var olan şiddet ve güvensizlik ortamı, doğa insanının karakteristiği olan bencillik ve başkasının kurdu olma emeli, doğal hukuk tarafından sonlanan ya da kontrol altına alınan duygular-durumlar değildir. Çünkü zaten bu yasa insanın ondan cayma hakkını da barındırır (Hobbes, 1992, s. 127). O halde savaş bu yasalar ile sonlanamaz. Doğa yasalarına rağmen (bu yasaya uymak istenildiğinde ve hatta güvenlik içinde uyulması mümkün olduğunda dahi) kurulu bir iktidar yoksa ve hatta var olan iktidar yeterince büyük ve güçlü değilse herkes yine kendini korumak için kendi gücü ve kurnazlığına dayanacak ve bunu meşru olarak yapabilecektir (Hobbes, 1992, s. 127). O halde kalıcı huzur ve barış ortamı ancak ve ancak bu hakları devredebileceği bir güç, erk ya da normlar bütünü ile mümkün olacaktır. Bu erkin sahip olacağı temel özellikler tartışılmadan önce Rousseau'nun yalın, doğa insanı analiz edilmelidir.

1.2. Rousseau ve Doğal-Yalın İnsan

Rousseau da Hobbes'un amacına benzer amaçlar taşıyan analiziyle doğa durumundaki insanı yalın, korunmasız ve doğa içerisinde ancak doğanın bütün unsurlarından izole olmuş bir şekilde resmetmektedir. Hobbes ile ortak noktası, doğa durumu analizinin kendi zamanlarının toplumsal krizini çözmek ve insani adaletsizliğin önüne geçebilmek için bir gereklilik olarak görmesidir. Bununla birlikte Rousseau da klasik filozofların özellikle de Aristoteles'in insan tanımına karşı çıkarak, insanın doğası gereği politik bir canlı olmadığını aksine insanı politik kılan temel ilkelerin doğal yaşamın bir çıkmaz haline gelmesini sağlayan zorunluluklar olduğunu ifade eder.

1712 yılında dünyaya gelen ve aydınlanma düşünürü olarak tanımlanan Rousseau çalışmalarını aydınlanma felsefesi eleştirisi üzerine kurgular. Aydınlanma çağının en temel ilkesi olan, evreni ve insanın en temel özelliği olarak tanımlanan rasyonellik kriterine karşı çıkar. Ona göre insanı insan kılan temel özellik duygularıdır. Bilimsel ve endüstriyel ilerlemenin, dolayısıyla insanı ve evreni yalnızca akılsal temelde anlama çabasının beyhude olduğunu, aklın ve rasyonelitenin insanı özgür kılmak yerine materyalist bir evrene hapsedeceğini iddia eden Rousseau'yu ve öğretisini anlamak için bu iddiası önem arz etmektedir. Bu acıdan çağının en önemli gelişmesi olan bilimsel devrime ve bununla ilişkili olan materyalist yaklaşıma da meydan okumaktadır. Aklın ilerleme ve özgürlüğe varacağı biçimindeki iyimser anlayışın yanlış bir yöne

yöneltildiğini ifade ederken, insanın şartlarında meydana gelen değişimin ilerleme veya gelişmeyle aynı anlama gelmeyeceği uyarısında bulunur.

Doğa durumu insanını analiz etmek, doğa durumunun temel şartlarını tasvir etmeye çalışmak Rousseau için özellikle insani adaletsizliğin kökenini ortaya çıkarmak açısından önem arz eder. Bir taraftan Hobbes ve Locke gibi sözleşme düşünürlerinin doğa durumu tasvirine yönelttiği eleştiriler sebebiyle, öte yandan ise aydınlanma döneminin akıl temelli ilerlemeci yaklaşımını ele alış tarzıyla Rousseau'nun doğa durumu öğretisi eleştirel öğreti ya da realist yaklaşım olarak tanımlanmaktadır. Çünkü ona göre söz konusu düşünürler doğa insanını tanımlamaya çalışırken aslında kendi zamane insanının tasvirini yapmıştır. Rousseau şöyle yazar: "Toplumun temellerini incelemiş olan filozoflar hep uygarlık öncesi tabiat haline kadar gitmek gerektiğini duymuş, ama hiçbiri oraya ulaşamamıştır. Onlar ihtiyaç, aç gözlülük, baskı, istek ve gururdan aralıksız söz ederken, toplumda edinmiş oldukları fikirleri uygarlık öncesi tabiat haline aktarmışlardır: Vahşet halindeki insandan söz açmışlar fakat uygar insanı anlatmışlardır" (Rousseau, 2004, s. 86).

Doğa durumundaki insan henüz sosyalleşmemiştir, aile kurumu ile henüz tanışmamış, sanat ve felsefeyi dolayısıyla dili keşfedememiş toplumsal bütün ilkelerden uzaktır. Diğer insanlarla bir araya gelmesinin tek bir nedeni kendi neslini devam ettirme içgüdüdür. Söz konusu çağdaş, gelişmiş toplum öğelerini keşfetmemesinin ya da henüz onlara ihtiyaç duymamasının temel nedeni onları aktaracak bir nesle, aile, kabile ya da akraba yaşamına sahip olmaması, yalnız- yapayalnız olmasıdır. O halde doğa durumunda insan henüz diğer doğal canlılardan farksız ve üstün bir yaşama sahip değildir. Hobbes, doğa tasvirinde insanın kendisini korumak ve doğaya veya diğer insanlara karşı bir savunma halinde olmak zorunda olduğunu belirtir. Bu durum insanı mutsuz kılan bir etkidir. Oysa Rousseau'nun doğa insanı *yalnız ama mutlu* olarak tasvir edilebilir. İnsanın mutlu olmasının sebebi yalnız olmasıdır. Henüz duygusal bağ kurmadığı, duygusal bağ kuracağı herhangi bir iletişim yöntemini de keşfetmediği için mutsuz olmasına sebep olacak bir şey de yoktur. Bu bakımdan Hobbes'un iddia ettiği gibi korkak, mutsuz ve saldırgan değildir.³ Birbirine zarar vermez çünkü birbirlerine karşı iyi veya kötü olmalarını gerektiren bir duygu mekanizmasına sahip değildirler.

Gerçek ihtiyaçlarından başka bir ihtiyaç duymuyor, görülmesinin ilgi çekici olacağını sandığı şeylerden başkasına bakmıyor, zekâsı da gururdan fazla ilerlemiyordu. Tesadüfen bir keşif yaparsa kendi çocuklarını bile tanımadığına göre, bu keşfi başkalarına daha da az ulaştırabilirdi. Her sanat, onu bulanla birlikte yok oluyordu. Eğitim ve ilerleme yoktu; kuşaklar boş yere çoğalıyordu; her kuşak hep aynı yerden hareket ettiği için yüzyıllar hep ilk çağların kabalığı ve yontulmamışlığı ile akıp gidiyordu; insan türü artık ihtiyarlamıştı ama insan, hep çocuk kalmıştı (Rousseau, 2004, s. 125).

O halde kısacası insan doğal halinde, akıl temelinde eylemde bulunan bir varlık olmayıp, daha ziyade iç güdülerini ve duyguları ile hareket eden bir varlıktır. Ancak zaman içerisinde insanın akli melekeleri gelişmiştir; birbiriyle kurduğu ilişkiler içgüdüsel temeller dışında akli ilkelerle ancak zamanla gelişmiştir. Ancak bu gelişme insanın masumiyetini kaybetmesi, doğallığını

³ İnsanın doğa durumunda "yaşamayı için gerekli olan her şeye, içgüdüselinde sahiptir." Bu yüzden, insan doğayla birleşip, "doğal" bir biçimde, yani kendi çıkarından ve maddi kaygılarından uzak, özgür olarak yaşayabilir. Rousseau bu durumundaki insanı, hisseden, yaşayan, tüm korku ve kaygılarından uzak bir varlık diye görür. Doğa durumundaki insan, henüz "kendi eseri olan dertlerden" uzak durabildiği için rahat bir durumdadır. İnsan(lar) Hobbes'un varsaydığı gibi açgözlü, bencil olsaydı, doğa durumunda eşit olmayan bir durumda olurlardı. Oysa Rousseau'ya göre doğa yasası eşitsizliğe izin vermez. Doğa durumunun tersine, insan "toplumda yaşamak için gerekli olanlara ise ancak işlenmiş bir akılda sahip olabilir." (Kılıç, 2003)

yitirmesi ve yozlaşması uğurunda olmuştur. Rousseau (1990, s. 88), doğal halde bulunan insanın tanımını şu şekilde yapmaktadır: “Onu bir meşe ağacında karnını doyuran, ilk rastladığı derede susuzluğunu gideren, kendisine yemeğini sağlamış olan aynı ağacın dibinde yatağını bulmuş görüyorum.”

İnsanın bu *duygu dolu* doğa durumunda iki temel doğal yasası mevcuttur. Kendini koruması ve kendine olan sevgisi sebebiyle merhamet etmeyi öğrenmesidir. İnsan etrafında gördüğü insanların yok olmasına veya acı çekmesine kaygıyla bakar. Kendisini seven, koruyan ve bu doğrultuda başkasına merhamet etmeyi öğrenen insan barışın hüküm sürdüğü bir doğa durumu içerisinde. Bununla birlikte bu içgüdüsel doğal haklara özgürlükte eklenmelidir. İnsan özgürce seçim yapma ve seçimleri doğrultusunda karar verme haklarına da sahiptir. Hem harar verme hem de özgürlük insanı diğer canlılardan ayırt eden bir özelliğini de ortaya çıkarır: kendini geliştirebilme imkânı. Bu imkânı gerçekleştirebilmesinin ilk adımı, bir arada yalamak yani aile kurumunu keşfetmesidir. Neslinin devamını sağlamak için cinsellik dürtüsüyle bir araya gelen insan bir araya gelebilmek için başka gerekçelere de sahip olmaya başlar. Neslini çoğaltma güdüsü insanı aynı zamanda beraber yaşama ve dünyaya gelen çocuklarını gözlemleme ihtiyacını, dolayısıyla aile kavramının oluşmasına zemin hazırlar. Aile böylelikle ilk ve tek doğal toplumsal varoluş olarak tanımlanabilir.

Bir arada ya da aynı doğal ortamda yaşama fikri manevi duyguların ortaya çıkmasına dolayısıyla insanı yalnızlığından vazgeçmesi pahasına akrabalık ve iş bölümü gibi kavramları keşfetmesine sebep olur. Ancak bu keşif ya da ilerleme insan için bir gelişme olarak kabul edilmemelidir. Çünkü doğal özgürlük alanlarını ve doğal bir hak olarak özgürlüğünü bir araya gelerek yitirmeye başlayan insan doğal olmayan eşitsizlik durumuyla da bu keşfi sonucuyla tanışır. Bir arada yaşamanın kaçınılmaz olarak işaret ettiği beraber çalışma ve üretme iş bölümü ve daha iyi şartlarda yaşamak için doğal olmayan eşitsizliklerin en başta da Mülkiyet hakkına sahip olmanın doğmasına sebebiyet verecektir. İnsanın yalnız ama mutlu doğa durumunun son aşaması bu hakka sahip olma arzusu olacaktır. Rousseau bu durumu şöyle tasvir eder:

“Öyle görünüyor ki, bu toprağın etrafını çevirme olayının olduğu zaman işler o güne kadar oldukları gibi sürüp gidemeyecekleri noktaya artık gelmişlerdi. Çünkü ancak birbiri ardından meydana gelebilen daha önceki birçok fikre dayanan bu mülkiyet fikri insan aklında birdenbire teşekkül etmedi. Tabiat halinin bu en son sınırına varmadan önce hayli ilerlemeler kaydetmek, birçok hünerler ve bilgiler elde etmek, bunları bir çağdan ötekine aktarmak, çoğaltmak gerekmişti” (Rousseau, 2004, s. 135).

Özel mülkiyet kurumu ile birlikte doğal kaynakların eşitsiz bir şekilde dağılımı söz konusu olmuştur. Bu kaynakların bazı insanların elinde eşitsiz bir şekilde birikmesi başka bazı insanların karnını doyurabilmek için zor durumda bırakmıştır. Bu durum toplumda iki ayrı sınıfın ortaya çıkmasına sebep oldu. Doğmakta olan toplumda kesin çizgilerle ayrılan iki sınıfı ortaya çıkarmıştır; Yoksullar ve zenginler. Bu iki sınıf arasında ortaya çıkan savaş durumu doğa durumu ve toplum sözleşmesi arasındaki son aşamadır.

2. Doğa Durumundan Toplum Sözleşmesine

Hobbes ve Rousseau’da doğa durumu her ne kadar farklı şekillerde tasvir edilmiş olsa da her iki düşünürün de devletin gerekliliği ve doğa durumu sonrasında ortaya çıkan bir olgu olduğu görüşü ortaktır. Toplum sözleşmesi ya da bu sözleşmenin güç sahibi tarafı olarak devlet bir olgudur çünkü her şeyden önce Hobbes’a göre doğa durumunun şiddetinden kaçınmak, Rousseau’ya göre ise doğa durumunun çeşitli değişimler ile belli zorunluluklara evrilmesi sonucunda ortaya yine insan tarafından ortaya çıkmış yapay bir oluşumdur. Her ne kadar her iki düşünürde devletin insan tarafından oluşturulan bir olgu olduğu görüşünde ortaklaşmış olsalar da

devlet kurumu, öte yandan, insanlık tarihinin içinde bulunduğu bu doğa durumunun da bir parçası olarak görülebilir. Çünkü temelinde hem doğa durumunun dolayısıyla insanın doğallığının bizzat kendisi mevcuttur hem de doğa durumu olarak tasvir edilen dönemin zorunlu bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır.

Hobbes'un doğa durumu sürekli bir ölüm korkusu ve şiddetin hüküm sürdüğü, insanın hayatta kalmak için kendi gücü ve imkanları ile bitmez bir mücadele sürdürdüğü, dolayısıyla herkesin herkesle savaşının hayatta kalabilmesi ve yaşam hakkını koruyabilmesi adına kaçınılmaz olduğu bir durum olarak tasvir edilmiştir. Bu tasvirin temelinde var olan eşitlik olgusu beraberinde herkesin herkese karşı dilediğini yapabildiği özgürlük olgusunu beraberinde getirir. Dolayısıyla bu sonsuz özgürlük ve doğal hak olarak eşitlik olgusu yaşam hakkının sürekli bir tehdidinden başka bir seçenek sunmaz. Devlet olmadıkça, bu durum sürmeye devam edecektir (Hobbes, 1992, s. 94). O halde doğal hak olarak eşitlik ve özgürlüğün beraberinde getirdiği karşılıklı korku ve şiddet durumu, tek ve bütün bireysellikleri aşan, onlara aşkın ve onlardan bağımsız bir erk tarafından kontrol altına alınmadıkça sürüp gidecektir. O halde doğal insanın kaçınmak için mücadele ettiği ve nihayetinde yaşam hakkı pahasına bu mücadeleyi sonsuza kadar götüremeyeceğini idrak ettiği karşılıklı korku, toplumsal normları belirleyen ve elinde tutan devlet erki tarafından ortak korkuya dönüşmelidir. Karşılıklı korkunun tetiklediği savaşı sonlandıracak olan güç karşılıklı korkuyu ortak korkuya dönüştürecek olan güçtür (Ekici, 2006, s. 82).

Doğa durumunda insanın karşı karşıya kaldığı ne kadar korku ve şiddet unsuru varsa bunların her birini sona erdirecek ve nihayetinde hepsini kontrol altına alacak olan güç ancak toplumsal bir sözleşmenin, doğal hak ve yasaların altında yaşayan her bir bireyin kendi yaşam haklarını güvence altına alma taleplerinin sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Doğa durumunda söz edilen bütün bu tehditler kendiliğinden sona eremeyeceğine ve doğa insanının bütün bunlara karşı koyacak gücü olmadığına göre, toplumsal uzlaşa ya da barış ancak ortak bir korku tarafından sağlanabilir. Doğa durumundaki bu şiddet halini sonlandırmak adına veya bu duruma geri dönmemesi uğruna kişiyi hak sahibi yapan doğal hakların tamamı bu kişiye, erke ya da yöneticiye devredilmelidir. Dolayısıyla bu yöneticinin ya da normları belirleyen sistemin nasıl bir sistem olduğu bu noktada önem arz etmez. Hobbes'a göre olası her türlü uzlaşayı sağlayan yönetim biçimi, doğa durumu şartlarından kesin surette daha iyi olacaktır.

Doğa insanının bitmek bilmeyen korku ve şiddet durumunu sonlandırmak için haklarını devrettiği bu egemenin gücü ve kudreti de mutlak anlamda sınırsız olmalıdır. Söz konusu egemenin gücünü sınırlayacak her şey, onu değiştirmeye veya dönüştürmeye çalışacak her girişim kolektif ruhun ortak kararı olarak tanımlanan toplum sözleşmesine karşı çıkmak anlamına gelecektir. Toplum sözleşmesi tarafından teminatı sağlanan toplumsal yaşamda bireysel her bir irade kendi haklarını mutlak egemene devrederek genel iradeye dönüşmüş ve haliyle karşı çıktığı ya da başkaldırdığı her şey kendi iradesi haline çoktan dönüşüvermiştir. Dolayısıyla egemen güç cezalandırılmaz ve yargılanamaz, aksi durumda sözleşme geçersiz kılınmış olacaktır.

O halde Hobbes'un devlet öğretisi için idealize ettiği yönetim biçiminin formlarına karşı şu soruyu sormak yerinde olacaktır? Doğal hakkı olan eşit haklarından ve eşitliğin doğal yasalar tarafından desteği olarak ortaya çıkan doğa durumundaki özgürlüğünden feragat eden doğa insanı neden böyle bir erk karşısında sessiz kalsın? Bir diğer ifadeyle, neden böylesi bir yönetim biçimi bu denli kolaylıkla kabul edilsin? Hobbes'a göre egemen gücün en kötü hali bile, egemen gücün yokluğundan, doğa durumundan daha zararlı olmayacaktır. Herhangi bir yönetim biçiminde halkın başına gelecek olan kötülükler doğa durumunda sözü edilen kötülükler yanında bir hiçtir. Bu bakımdan hangi yönetim biçiminin en ideal yönetim biçimi olması gerektiği konusunda Hobbes şu çıkarımlarda bulunur. Egemenliğin dağıtımı konusunda da üç tür yönetim biçiminden söz edilir. Egemenlik tek bir kişideyse yönetim biçimi monarşi, egemenlik belirli bir grup tarafından temsil ediliyorsa yönetim biçimi aristokrasi, egemenlik hakkının temsili herkeste ya da

çoğunluğun seçimiyle belirlenmiş bir heyetteyse yönetim biçimi demokrasi olacaktır. İnsanlar sözleşmeyle egemenlik hakkını bir monarka da devredebilirler, bir gruba da devredebilirler, ama Hobbes'a göre en kötü yönetim ya da devlet biçimi bile devletsizlikten iyidir. Güvenliğin olmadığı bir ortamdan kurtulmanın yoluna insan aklı sayesinde ulaşır. Akıl insanların kendi aralarında yapacağı "sözleşme" ile güvenli bir ortamda yaşayabileceğini söyler, gösterir.

Rousseau için ise toplumsal bir yönetim biçiminin gerekliliği doğal hakların korunmasını garanti altına almak adına ortaya çıkmıştır. Doğa durumu, Hobbes'un sözünü ettiği gibi doğal bir hak olan eşitlik sebebiyle bir şiddet ve korku alanına dönüşmemiştir. Aksine doğa durumunda doğal hak olan özgürlüktür ve eşitlik sadece doğa durumunun doğal insana sunduğu bir alan olarak değerlendirilir. İnsanlar arasındaki eşitliğin sağlandığı bu doğa durumunun, doğal olmayan eşitsizlikler tarafından zarar görmesi sebebiyle bir toplum sözleşmesi imzalamak yani yönetici bir erkin varlığına ihtiyaç ortaya çıkmıştır. Bu doğal olmayan eşitsizlik sürecinin başlangıcı ise yukarıda sözünü ettiğimiz ve doğa durumunun son aşamasında keşfedilen mülkiyet olgusu ve iş bölümü gereksinimidir. Bu bakımdan Rousseau ve Hobbes'un bir ortak noktası da her ikisi için de toplum sözleşmesi imzalanması kaçınılmaz bir sonuçtur. Ancak Rousseau'da Hobbes'tan farklı olarak bu zorunlu ve yüksek bir ihtimalle de geri dönüşü olmayan bir hak teslimiyeti, doğal hakların korunması şartı ile, belli bir meşruiyet zeminine oturtulmalıdır.

Eğer bireysel iradelerin ortak bir kararı sonucunda doğal hakların korunmasına ve özellikle mülkiyet- iş bölümü gibi bir arada yaşamının zorunlu sonuçlarını kontrol altına alma kararına varılacaksa, bu karar bireysel iradelerin mümkün temsili ile olmalıdır. Toplum sözleşmesinin bizzat kendisi de zaten belli bir kolektif bilinci temsil etmektedir. Öyle bir yönetim sistemi belirlenmelidir ki her birimiz bütün varlığımızı bütün gücümüzü bir arada genel istemin buyruğuna verir ve her üyeyi veya bireysel iradeyi bir bütünün parçası haline getirmeliyiz (Rousseau, 1990 , s. 26).

Sonuç

Rousseau ve Hobbes için doğa durumun şartları farklılık gösterse bile doğa durumundan toplum durumuna geçiş genellikle doğa durumundaki kimi olumsuzlukların ortadan kaldırılması için bir gereklilik olarak görülmektedir. Hobbes'ın siyaset öğretisinde bu geçiş yaşam hakkını mutlak bir egemene devretmekle mümkünken, Rousseau için benzer zorunluluklar, doğal hakların korunma altına alınma talebi, genel bir iradenin parçası olma koşulu ile kendisini gösterir. Başka bir ifade ile her iki düşünür için de toplum sözleşmesi, doğa durumunun Hobbes açısından özsel, Rousseau açısından ise sonradan ortaya çıkmış olan olumsuzluklarını, kötülüklerini ortadan kaldırması beklenen bir duruma karşılık gelir. Rousseau için önemli olan, insanın doğal bir hakkı olarak ele aldığı özgürlüğüdür. Bu bakımdan sadece doğa durumu tasvirini değil aynı zamanda toplum sözleşmesi önerisi olarak işaret ettiği yönetim biçimini de eleştirir.

Bu sebeple Rousseau, Hobbes'un egemen erk tasvirini az doğa durumu tasviri kadar gerçeklikten uzak ve hatta sakıncalı bulur. İnsan doğası gereği özgür bir varlık olduğundan (onun varlığının asıl ögesi özgürlük olduğundan), haklı olarak, Hobbes'un yönetim biçimi olarak işaret ettiği yol doğa insanını, bir yurttaş yapar ancak insanların başlangıçta mutlak bir efendinin kollarına kendilerini atarak köle haline geldiklerini de söyler (Direk, 1999, s. 153). Dolayısıyla Rousseau, Hobbes'u yurttaşlık olgusunu doğa durumundan çok farklı olmayan bir hal üzerinden ele alması bakımından eleştirir. Özetle bu çalışmada eskiçağdaki *physis-nomos* karşıtlığının 17. ve 18. yüzyıl felsefelerinde, doğa durumu- toplum durumu (ya da doğal hukuk-pozitif hukuk) karşıtlığı biçiminde yeniden tartışıldığı düşüncesi analiz edilmiştir. Hobbes, ve Rousseau tarafından bu karşıtlığın toplum sözleşmesi bağlamında, gerek devletin varlık nedeninin ne olduğu, insanların niçin bir otoriteye boyun eğmeleri gerektiği gibi sorular üzerinden, gerekse de doğal hakların neler olduğu, doğal hukukun kaynağının ne olduğu tartışmaları üzerinden tasarlandıklarını görüyoruz (Akarsu, 1982).

Kaynakça | References

- Aristoteles. (1996). *Metafizik* . (çev. A. Arslan). İstanbul : Sosyal Yayınlar .
- Aristoteles. (2009). *Nikomakhos'a Etik* (çev. S. Babür). Ankara: Bilgesu Yayıncılık .
- Aristoteles. (2010). *Politika* . (çev. M. Akçay). İstanbul : Remzi Kitabevi .
- Akarsu, B. (1982). *Ahlak Öğretileri* . İstanbul : Remzi Kitabevi.
- Direk, Z. (1999). Hobbes ve Rousseau: Doğal Hali Anlatısının Zamansallığı. *Felsefelogos*, 6(3), 145-155.
- Ekici, E. (2006). Hobbes ve Rousseau: Toplumsal Sözleşme Kuramı. *Kaygı* , 6, 78-89.
- Gökberk, M. (2019). *Felsefe Tarihi* . İstanbul : Remzi Kitabevi .
- Hobbes, T. (1992). *Leviathan* (çev. Semih Lim). İstanbul : Yapı Kredi Yayınları .
- Kılıç, Y. (2003). Hobbes ve Rousseau'da Doğa Durumu . *Felsefelogos* , 3(2), 103-145.
- Rousseau, J. (1990). *Toplum Sözleşmesi* (çev. V. Günyol) . İstanbul : Adam Yayınları .
- Rousseau, J. (2004). *İnsanlar Arasındaki Eşitsizliğin Kaynağı ve Temelleri Üzerine Konuşma*. (ç. R. İleri,) İstanbul: Say Yayınları.

ETİK ve BİLİMSEL İLKELER SORUMLULUK BEYANI

Bu çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde etik kurallara ve bilimsel atıf gösterme ilkelerine riayet edildiğini yazar(lar) beyan eder. Aksi bir durumun tespiti halinde Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi'nin hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk makale yazarlarına aittir.